

УДК 811+37.13:373.3(091)[(410)+(430)]

Л. П. Поліщук,

кандидат педагогічних наук

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Ludmia--LP--144@rambler.ru

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ВІТЧИЗНЯНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто радикальні зміни у системі професійної підготовки майбутніх перекладачів, які зумовлені такими зовнішніми чинниками, як інтеграційні процеси у галузі перекладацької освіти, що спрямовані на створення єдиного європейського простору освіти. Розкрито проблематику вітчизняних педагогічних досліджень у сфері професійної підготовки перекладачів у вищих навчальних закладах України. Запропоновано власне бачення пріоритетних напрямів удосконалення вітчизняної системи перекладацької освіти. Визначено перспективи подальших розвідок з цієї теми.

Внаслідок політичних, економічних та соціальних змін у кінці XX – на початку XXI століття посилилася тенденція до інтеграції вітчизняної системи освіти в європейський простір, пов'язана з переосмисленням вітчизняного досвіду і пошуком ефективних шляхів її реорганізації.

Реформування системи професійної підготовки майбутніх перекладачів неможливо уявити без таких явищ, як інтеграція, Болонський процес, модернізація, які виступають зовнішнім чинником сучасних освітніх змін.

Ставши повноправним учасником Болонського процесу, Україна скоординувала з ним пріоритети розвитку вищої освіти і здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських орієнтирів. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.) до них віднесено модернізацію змісту, форм та методів навчання, розроблення та запровадження державних стандартів педагогічної освіти. Більш конкретно про дані зміни зазначається в Програмі дій щодо реалізації положень Болонської декларації у системі вищої освіти і науки України (2004 р.) та Законі України "Про вищу освіту" (2006 р.), де передбачається фундаментальна фахова, психологічна та практична підготовка майбутніх перекладачів.

Метою статті є визначення найважливіших аспектів удосконалення професійної підготовки майбутніх перекладачів, а саме поєднання традиційності та інноваційності у професійній підготовці. Інноваційний шлях розвитку суспільства можливо забезпечити лише у тому разі, якщо буде сформоване покоління людей, які й мислять, і діють інноваційно. Звідси – значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, самостійності у прийнятті рішень, критичності та культури мислення, розвитку інформаційних і соціальних навичок.

Актуальність представленого дослідження зумовлена необхідністю модернізації системи професійної підготовки майбутніх викладачів, а також існуючими суперечностями між: потребою суспільства у висококваліфікованих перекладачах, здатних функціонувати на сучасному ринку праці, і недостатнім рівнем їх підготовки; необхідністю модернізації змісту професійної підготовки майбутніх перекладачів та шляхами їх реалізації; необхідністю запровадження єдиної системи стандартів професійної підготовки і діяльності перекладача та шляхами їх реалізації.

Аналіз досліджень і публікацій. Українськими вченими накопичено значний досвід використання здобутків зарубіжної теорії професійної освіти. Інтерес науковців зосереджується на: спеціалізації перекладацької освіти, кваліфікаційні напрями підготовки перекладачів (Н. Гавриленко, В. Карабан, А. Козак, С. Коломієць, Р. Крісс, Е. Пім, Л. Черноватий); організації професійної підготовки перекладачів у вищих навчальних закладах України та США (Є. Бесєдіна, К. Клауді, О. Ковязіна, А. Козак, В. Радчук, Б. Рубрехт, Р. Тінслі); педагогічні умови формування і складові професійної компетенції перекладача (Л. Бархударов, В. Ільїн, А. Козак, Л. Латишев, Г. Мірам, Н. Миронова, Л. Мітіна, С. Ніколаєва, Ю. Пассов, З. Підручна, Н. Соболев, Л. Тархова, А. Федоров, І. Халєєва, М. Цвіллінг, Ю. Хольц-Мянттярі).

Виклад основного матеріалу. Основною проблемою підготовки кваліфікованих перекладачів, здатних максимально ефективно задовольнити конкретні сегменти ринку праці, є необхідність поєднання ними знань іноземної мови зі знаннями специфіки галузі їхньої професійної діяльності. Для забезпечення кожним перекладачем високоякісного та відповідального виконання тих вимог, які висуває практика міжкультурної комунікації, в навчальному процесі підготовки такого фахівця необхідно ретельно відібрати та врахувати спеціальні знання, навички та професійні уміння, у той самий час звернувши увагу на творчий характер перекладацької діяльності.

Найбільш типовим шляхом опанування даної професії є наступний перехід: від знань – до умінь, від умінь – до навичок. З точки зору методики важливо також, щоб уміння, сформовані у студентів на основі теоретичних знань, створювали той міст, який дозволяє ліквідувати типовий для вузівської підготовки перекладачів розрив між теоретичним та практичним курсом, тобто, вільно орієнтуватися у різних сферах професійної діяльності.

Спеціалізація перекладацької освіти зумовлена специфікою перекладу тих чи інших текстів. У ефективності теоретичного підґрунтя у процесі підготовки перекладачів визначено три підходи у підборі навчального матеріалу для практичного закріплення теорії перекладу: індуктивний, дедуктивний та функціональний.

© Поліщук Л. П., 2013

Перший із них передбачає переклад обраних викладачем 10-15 текстів протягом семестру з подальшою перевіркою, обговоренням результатів роботи та узагальненням рекомендацій щодо вирішення певних перекладацьких проблем. Дедуктивний підхід базується на тематичному розвитку техніки перекладу, коли викладач формулює тему для опрацювання (наприклад, переклад власних назв, одиниць вимірювання тощо), а вже потім обирає до неї практичні завдання. Останній із названих підходів полягає у формуванні окремих навичок перекладацької діяльності за допомогою виконання відповідних практичних завдань [1].

Важливе значення для ефективності навчання має обсяг навчального матеріалу, що повинен максимально наближатися до реальних завдань професійного перекладача; при цьому, вважаємо, навчальний матеріал має поновлюватись кожні два роки. Важливим завданням у процесі формування перекладацької компетенції є також набуття навичок швидкого та якісного оформлення перекладацьких завдань, тобто навичок комп'ютерного набору, вмінь застосовувати сучасне програмне забезпечення та здійснювати пошук необхідної інформації в мережі Інтернет. Необхідною вимогою значної кількості навчальних програм має бути досвід проживання, навчання або перекладацької практики у країні, мова якої вивчається, оскільки організація практики є одним із необхідних елементів професійного становлення майбутнього перекладача.

Отже, основним аспектом підготовки багатoproфільних перекладачів є не тільки забезпечення комплексом знань, умінь та навичок (професійної компетенції) фахівця, а також необхідність додаткового вивчення специфіки перекладацької діяльності у тій чи іншій галузі.

Американським науковцем Б. Рубрехтом були розроблені 10 концепцій, які повною мірою відображають характер навчальної діяльності та професії перекладача: студенти не стають професійними перекладачами у стінах навчального закладу; перекладач має виховати у собі силу волі; знання іноземної мови є необхідним, але недостатнім для перекладацької діяльності; переклад є частиною, а не результатом процесу вивчення мови; кінцева мета студентів-перекладачів – досягти розуміння людьми їх перекладу; не всі практичні завдання є цікавими для студентів; усі запропоновані викладачем вправи мають відповідати поставленій ним меті; перекладацька майстерність вимагає більшого, ніж розуміння значення окремих слів; завершений переклад ніколи не буває завершеним остаточно; переклад, передусім, потребує дисципліни [2].

Необхідно зазначити, що професійні перекладачі мають бути добре обізнані зі структурою та стилістичними особливостями вихідної та цільової мов; важливим компонентом освітньо-професійної програми має стати дослідження літератури країни, мова якої вивчається. Так, наприклад, порівнюючи особливості перекладу художньої і технічної літератури, основне завдання перекладача художнього тексту – висвітлення літературних образів, тоді як технічний перекладач має передавати факти. Саме тому перекладач технічної літератури повинен знати предмет перекладу і володіти властивим цьому жанру стилем [3].

До специфічних складових частин перекладацької компетенції можна додати ті знання, вміння та навички, які потрібні в одному або декількох споріднених видах перекладу (усний або письмовий) незалежно від жанру (науково-технічний, діловий, газетний або публіцистичний). Реально перекладацька діяльність може бути у письмовій або усній формі. Кожна форма має специфічність, яка потребує від перекладача особливих умінь та навичок.

Важливими щодо складності є обидві форми перекладу – письмова і усна. Відомі факти, коли чудові фахівці письмового перекладу не можуть перекласти усно і навпаки. Викладачі можуть зустріти студентів, які проявляють здібності у письмовому перекладі і відчують труднощі в усному. Ці два різних за формою діяльності види роботи потребують різних фахових здібностей від студентів. У першому випадку у студента є час на розв'язання перекладацьких проблем, а в іншому випадку – його немає. Треба завжди перекладати "сьогодні на сьогодні". Вхідні тексти письмового перекладу завжди складніші. Усний переклад знаходить застосування в русі мовних жанрів – публічні виступи, інтерв'ю, усні дискусії. Тексти високої складності (художні, публіцистичні, науково-технічні) перекладаються, в основному, письмово.

До специфічних умінь перекладача, що здійснює письмовий переклад, відносяться вміння користуватися не тільки словниками, але й аналізувати вхідний текст на передперекладацькому етапі та редагувати свій переклад. Для усного перекладу перекладачеві треба мати знання найбільш частотних, застосовуваних перекладацьких відповідностей та автоматичні навички їх застосування. У нього немає часу пригадувати той чи інший еквівалент-термін. Довгі паузи та вагання заважають адекватному сприйманню перекладеного тексту, порушують комунікацію між партнерами. Якщо перекладач не знає правил слово-застосування, це значно знецінює знання слів, особливо при перекладі з рідної мови на іноземну. З огляду на це зазначимо, що міцність запам'ятання мовних одиниць посилюється шляхом повсякденного багаторазового повторення.

До спеціальної складової частини перекладацької компетенції можна додати знання предмета висловлювання та володіння термінологічними одиницями, які мають фахову спрямованість тексту. Перекладачеві доцільно знати термінологічні одиниці у двох мовних поняттях. Якщо перекладач знає назви всіх складових частин літака, але не знає принципу дії, то роль мовного посередника не буде тривалою. Сучасний перекладач-спеціаліст повинен постійно вдосконалювати предметну галузь знань та водночас набувати практичних навичок з оволодіння двомовними термінологічними одиницями.

У процесі створення професійної перекладацької компетенції формується своєрідна мовна особистість, яка має низку відмінностей від неперекладацької особистості. Ці відмінності виявляються в усіх головних аспектах мовної комунікації: мовному, текстотвірному, комунікативному, особистісному та професійно-технічному.

Мовна компетенція перекладача включає всі аспекти володіння мовою, характерні для будь-якого носія мови, але крім того має на увазі і ряд специфічних особливостей. Успішний обмін мовними творами в процесі комунікації передбачає наявність у комунікантів текстотвірної компетенції, вміння створювати тексти різного типу згідно з прийнятими у даному мовному колективі правилами і стереотипами. Комунікативна компетенція перекладача включає вміння проектувати на висловлювання в тексті оригіналу інференційні можливості рецепторів перекладу. Професійна компетенція перекладача необхідно включає і деякі особистісні характеристики, без яких він не зможе успішно виконувати свої професійні функції. Професійна компетенція перекладача включає технічну компетенцію – специфічні знання, вміння та навички, необхідні для виконання даного виду діяльності.

Для перекладача ефективний шлях пізнання відповідної предметної області з одночасним засвоєнням термінології – відразу або послідовно на двох мовах. Таким є перший комплекс завдань під час підготовки перекладача. Другий комплекс завдань – це практичне тренування в перекладі з використанням знань і термінології з відповідної предметної області.

Завдання першого комплексу вирішуються за допомогою лексико-перекладацького комплексу занять, завдань на самостійне вивчення предмета висловлювання. Завдання другого комплексу вирішуються в опануванні наступними вміннями: вміння передавати в перекладі поняття не за допомогою термінів, а за допомогою описового перекладу; вміння сходу утворювати якщо не терміни, то такі найменування для понять, суть яких була б зрозуміла.

Зміст курсу перекладу повинен включати як повідомлення необхідних професійних знань, так і розвиток перекладацьких умінь і навичок. При цьому вміння та навички перекладу і складають кінцеву мету курсу перекладу, тому що вони забезпечують практичну професійну діяльність перекладача. Уміння та навички перекладу створюються на основі використання спеціально підібраних навчальних матеріалів. До числа таких матеріалів відносяться перекладацькі вправи і навчальні тексти.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що специфіка галузевого перекладу зумовлює наявність у перекладача спеціальних (фонових) знань, умінь і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності у певній сфері. Багато дослідників прийшли до висновку про важливість такої складової професійної компетентності вузькопрофільного перекладача, як предметна компетенція (*subject matter competence*) або тематична компетенція (*thematic competence*), а також необхідність отримання знань у сфері майбутньої професійної діяльності (*subject matter knowledge*), декларативних знань (*declarative knowledge*) – про ринок праці, вимоги клієнтів, норми поведінки та стосунки між перекладачем і клієнтом, джерела інформації, інструменти перекладу тощо, а також процесуальних знань (*procedural knowledge*) – про особливості професійного перекладу [4].

Висновки. Аналіз педагогічних досліджень вітчизняних науковців показав, що проблеми професійної підготовки перекладачів залишаються актуальними на сучасному етапі розвитку освіти України. Ми можемо зазначити, що концепція перекладацької освіти ґрунтується на компетентісному підході у навчанні майбутніх фахівців. Професійна компетенція перекладача повинна бути спрямована на забезпечення ним таких основних функцій: письмової та усної комунікації у різних сферах суспільної діяльності; застосування сучасних методів збирання та оброблення інформації, використання глобальних інформаційних мереж, автоматизованих пошукових систем, електронних баз даних, глосаріїв та довідників; проведення наукових досліджень у сфері професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Таланова Ж. П. Педагогічні умови формування професійного світогляду майбутнього перекладача : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Ж. П. Таланова. – Кіровоград, 2007. – 20 с.
2. Rubrecht Brian G. Knowing Before Learning : Ten concepts students should understand prior to enrolling in a university translation or interpretation class [Електронний ресурс] / Brian G. Rubrecht // Translation Journal. – 2005. – Vol. 9. – No. 2. – Режим доступу : <http://translationjournal.net/journal//32edu.htm>.
3. Мирам Г. Э. Профессия : переводчик / Г. Э. Мирам. – К. : Ника-Центр, 1999. – 144 с.
4. Gile D. Basic concepts and models for interpreter and translator training / D. Gile. – John Benjamins Publishing Company, 2009. – 283 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Talanova Z. P. Pedagogichni umovy formuvannia profesiinogo svitogliadu maibutniogo perekladacha [Pedagogical Conditions of the Future Interpreter's Professional Outlook] : aftoref. dis. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 "Teoriia i metodika profesiinoi osvity" / Z. P. Talanova. – Kirivograd, 2007. – 20 s.
2. Rubrecht Brian G. Knowing Before Learning : Ten concepts students should understand prior to enrolling in a university translation or interpretation [Elektronnyi resurs] / Brian G. Rubrecht // Translation Journal – 2005. – Vol. 9. – No. 2. – Rezhym dostupu : <http://translationjournal.net/journal//32edu.htm>.
3. Miram Zh. E. Professia [The Translator's Profession] : [perevodchik] / Zh. E. Miram. – K. : Nika – Tsente, 1999. – 144 s.
4. Gile D. Basic concepts and models for interpreter and translator training [Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training] / D. Gile. – John Benjamins Publishing Company, 2009. – 283 p.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2013 р.

Полищук Л. П. Основные аспекты подготовки будущих переводчиков в отечественных высших учебных заведениях.

В статье раскрывается проблема профессиональной подготовки будущих переводчиков в высших учебных заведениях Украины. Рассмотрены основные концепции специализации, которые в полной мере отображают характер учебной деятельности и профессии будущих переводчиков в высших учебных заведениях, определены задания, направленные на формирование профессиональной компетенции студентов. Предложено собственное видение приоритетных направлений усовершенствования системы образования будущих переводчиков. Определены перспективы дальнейших исследований по этой теме.

Polischuk L. P. The Main Aspects of Future Translator's Training in the Educational Establishments of Ukraine.

The article highlights the problems of Ukrainian pedagogical researches in the sphere of professional translator's training in the higher educational establishments of Ukraine. The new aspects of specialization during translator's training have been suggested. The tasks are discovered, directed onto the students' professional competence formation. The individual vision of priority ways of improving the future translators' educational system is proposed. The perspectives of further researches of this topic are determined.